

พระราชนิพนธ์

ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
เรื่องเสด็จประพาสคลองแสนแสบ

เจ้าจอมมารดาอ่อน รัชชกาลที่ ๕
พิมพ์ในงานทำบุญหน้าพระศพ
พระเจ้าพี่นางเธอ พระองค์เจ้าอรประพันธ์รำไพ
ครบ ๕๐ วัน
ณวันที่ ๑๓ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๗๖

พิมพ์ที่โรงพิมพ์พระจันทร์ ท่าพระจันทร์ พระนคร

พระราชนิพนธ์

ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
เรื่องเสด็จประพาสคลองแสนแสบ

เจ้าจอมมารดาอ่อน รัชกาลที่ ๕
พิมพ์ในงานทำบุญหน้าพระศพ
พระเจ้าพี่นางเธอ พระองค์เจ้าอรประพันธ์รำไพ
ครบ ๕๐ วัน
ณวันที่ ๑๓ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๗๖

30/09/2563

TUDC

พิมพ์ที่โรงพิมพ์พระจันทร์ ทำพระจันทร์ พระนคร

30/09/2563

TUDC

พระเจ้าพี่นางเธอ พระองค์เจ้าอรประพันธ์รำไพ
ถ่ายเมื่อพระชันษา ๖ ปี

๒๓
พระเจ้าพนางเธอ พระองค์เจ้าอรประพันธ์รำไพ
30/09/2563 TUDC
ถ่ายภาพเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๐

อธิบาย

เมื่อ ร.ศ. ๑๒๖ (พ.ศ. ๒๔๕๐) พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จเปิดทางรถไฟสายเหนือตั้งแต่ปากน้ำโพธิ์ถึงเมืองพิษณุโลก สายตะวันออกถึงเมืองฉะเชิงเทรา ทำพิธีเปิดในบริเวณสถานีกรุงเทพ ฯ เสร็จแล้วเลยเสด็จไปประพาสเมืองฉะเชิงเทราโดยทางรถไฟ ในการเสด็จไปครั้งนี้ แต่เดิมกะว่าเมื่อประพาสเมืองฉะเชิงเทราแล้วจะเสด็จกลับทางรถไฟเหมือนเมื่อขาไป แต่เมื่อเสด็จไปประทับอยู่ที่เมืองฉะเชิงเทรา เกิดมีพระราชประสงค์จะทอดพระเนตรทางคลองแสนแสบ จึงโปรดเปลี่ยนเป็นเสด็จกลับทางเรือให้จัดกระบวนเรือที่จะเสด็จกลับขึ้นที่เมืองฉะเชิงเทราในครั้งนั้น รวบรวมเรือหลวงและเรือของผู้ไปโดยเสด็จบ้าง เรือของข้าราชการในพื้นที่เมืองบ้าง

ทรงเรือมาด “ ยอดไชยา ” ของกรมหลวงดำรงราช
 นุภาพ เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย เป็นเรือพระที่
 หนึ่ง เสด็จกลับจากเมืองฉะเชิงเทรามาประทับแรม
 กลางทาง ๒ คืนเสด็จกลับถึงกรุงเทพฯ การเสด็จ
 กลับครั้งนั้น เติมทรงจําางพระราชหฤทัยจะให้
 เป็นอย่าง “ ประพาสต้น ” คือมิให้ผู้ใดรู้ว่า เป็น
 กระบวนหลวง เพื่อจะได้ทอดพระเนตรการใน
 ท้องที่ตามที่เป็นอยู่อย่างไร มิให้มีการตระเตรียม
 แต่เมื่อกำลังเตรียมกระบวนเรืออยู่นั้น ข้าวแพ
 หลายไปได้บ้าง บิดไม้ได้สนิทดีเหมือนเมื่อคราว
 เสด็จประพาสต้นในมณฑลอยุธยาและมณฑลราช
 บุรี เมื่อ ร.ศ. ๑๒๓ (พ.ศ. ๒๔๔๗) แต่ก็
 เป็นที่สำราญพระราชหฤทัย ด้วยสมเด็จพระพุทธ
 เจ้าหลวงโปรดการประพาสมาก

โคลง ๔

รถเร็วเรือว่องน้ำ	เรอนสบาย
เมื่อยช้ออกสหาย	ร่วมไร
ไปไหนก็จะวาย	ความสุข
เรื่อยอดไชยาไซ้	ชอบต้องตามแผน

วันที่ ๑ กุมภาพันธ์ ร.ศ. ๑๒๖

(โคลงบทนี้ทรงพระราชนิพนธ์แล้วเขียนถวายพระ
ราชหัตถ์เดชาบิดไวทีในแก่งเรื่อยอดไชยา ซึ่งทรงเป็น
เรือพระที่นั่งเสด็จประพาสคราวนี้)

วันที่ ๓๐ มกราคม ร.ศ. ๑๒๖

ออกเรือ ๒ โมงกับ ๑๕ นาที เข้าประตูน้ำไม่
ช้า เหตุด้วยเป็นเวลาน้ำขึ้น เบ็ดน้ำไม่ถึงศอกได้
ระดับ ตามทางแต่งเครื่องบูชาเสียแล้ว ข้อที่กรม
มรุพงษ์^(๑) คิดจะบีบคนนั้นไม่มีดจนพลวงน้ำในคลอง
จับตลิ่งเป็นตะไคร้เหตุด้วยน้ำขัง มีเรือนฝากระ
ดานราย ๆ ไปมาก ระยะต้นนั้นที่มากที่สุดบ้าน
ทำไข หมูที่ ๕ พันเป็นท้องนามี่สะแกราย ๕ โมง
เข้าหยุดวัดสังสาร ทำครัวที่ศาลาริมน้ำ^(๒) มูลเหตุ
แห่งข้อวัดสังสารว่ามีกะฎีหลังเดี่ยว ราษฎร
ศรัทธามาสร้างเพิ่มเติม สงสารจริง ๆ ปีติ ไม่

(๑) พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นมรุพงษ์ศิริ
พัฒน์เป็นตำแหน่งข้าหลวงเทศาภิบาลมณฑลปราจีน

(๒) เวลาค่ำได้จประพาดต้นทรงทำครัวเครื่อง

30/09/2563 TUDC

ด้วยเอง

ไซ้สังสาร กรมดำรงใจทัยขึ้นว่าถ้าจะเต็มหน้า
 ชั่วว่าวัดแสนสงสาร พระจะเอาหรือไม่ เราเป็น
 ผู้ตอบแทนพระว่าไม่เอา จะเอาสุดสงสาร เพราะ
 ได้ทั้งสังสารด้วย ออกเรือบ่าย ๒ โมง อันที่จริง
 มืดมไม่สู้ร้อน วัดสงสารนี้อยู่ตำบลเมืองเขตต์
 เห็นจะยมมาจากท้ายชอกคลองนคร (เมืองเขตต์)

พ้นจากวัดสงสารมาไม่เท่าไร ถึงตำบลเรียกว่า
 สี่แยกท่าไข่ มีเรือนโรงปลูกติด ๆ กันตลอดจน
 มีตลาดขายเครื่องชำและของสด ที่ท้ายตลาดพบ
 เรือขุดคลองได้หยุดเรือให้เขาเปิดเครื่องดู เครื่อง
 นั้นเป็นอย่างที่เรียกว่าเดรดยงหรือที่กรมคลองเรียก
 ว่าชำระคลอง ไม่ใช่ขุด ถึงตั้งอย่างเครื่องขุด
 ธรรมดา แต่ข้างเหนืมน้ำที่อเหล็กวางบนท่อน เหล็ก
 ๒ ท่อนเป็นท่อน ๆ ต่อกันไปจนถึง เครื่องจักร
 พั่นน้ำเล่นบนบตลิ่ง มีไหลกลับลงมาที่ริมที่อ
 นนเองเสมอ บางทีก็หักออกทางอื่น ต้องเอะอะ

เอากระดานกั้น ฝรั่งผู้เป็นนายงานแก้วาทแห่ง
นั้นตกลงข้างในสูง โคลนจึงได้ไหลกลับออกมา
มาก ถ้าทำการอย่างดีได้เป็น ๘๐ เมตรใน ๒๔
ชั่วโมง แต่เรือลำอื่นที่มกำลังมากกว่านี้ทำได้มาก
กว่า ซึ่งจะได้เห็นต่อไปข้างหน้า เครื่องอันนี้ถ้า
ตกลงสูงเป็นอันทำอะไรไม่ได้ แต่คลองที่ปิดแล้ว
เช่นนั้นตกลงไม่สูงถึงศอกหนึ่ง ยังร้องว่าลำบากเสีย
แล้ว

มาถึงน้ำเปรี้ยวพบเรือขุดอีกลำหนึ่งเหมือนลำ
ก่อน แต่พื้นที่ ๆ ขุดผิดกัน คือเป็นที่มคั่นคลอง
สูงประมาณคืบเศษ ข้างในเป็นแอ่งน้ำขัง เครื่อง
ตัก ๆ ขนมาแต่โคลนเหลว ปลายท่อไปเทลงที่ใน
รางไม้ไหลกลับลงในลำคลอง คลองตั้งแต่ตอน
ที่ขุดมาแล้วลิกแจวเต็มตามพาย ตอนนอกต้น
ถัดมาหน่อยมีวัดเบลแล้ว^(๑) มีช่อฟ้าพอม ๆ ก้ม

ชำเลื่องกะฎีมาก

ออกจากวัดสงสารมาไม่ถึง ๓ ชั่วโมง ถึงสาม
 แยกคลองนครเนื่องเขตต์ ทัศนพนตาแลเห็นดิน
 ปริม ๆ น้ำ เพราะเป็นหนองน้ำตื้นมาก ถัดมามี
 ตลาตอีกตอนหนึ่งมาถึงวัดปากบึง ช่งท่านเล็ก^(๑)
 เลือกไว้สำหรับพัก บ่ายไม่ทันถึง ๔ โมงมาเร็ว
 มากเพราะเรือแจวเติร์นัก มาตามทางผ่านเรือชุด
 อีก ๒ ลำรวมเป็น ๔ รวบรวมใจความว่าไม่ชอบ
 ทำการชำและดูจะเปลืองมาก ทิวคินมีโบสถ์ฝา
 ก่ออิฐแต่อยู่ในกลางบึง ช่งน้ำแห้งดินแตกกระแหง
 แต่ยังแลเห็นบัวอยู่ มีสิ่งซึ่งเป็นที่สังเกตคือหอ
 จตุรมุขซึ่งที่เหมือนหอไตรย แต่อาจจะเป็นพระ
 บาทก็ได้ เพราะไม่มีหนังสือไว้เป็นอันขาด ไม่
 มีถนนเลย มีพระอยู่แต่ ๓ รูปครึ่ง คือตาบอดเสีย

(๑) ต่อมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมพระ

องค์ ๑ ทำกับเข้าและกินเข้าบนการเปรียญ พระ
องค์สายหม้อใหญ่พระยาสุขุม(๑)มาแต่พระยาสุขุม
รับกลับไปเพราะเขาจัดรับไว้ทั่วศึก ตกกลงเป็น
จะไปหยุดที่เมืองมื่น จึงต้องไปคิดอ่านลากเรือ
นำจากวัดศึกมาเมืองมื่น หม้อสายมาอนุโมทนา
ว่าผักตบหม้อตกลงไปแล้ว มาแถบนี้ยังมีที่ว่าง
มาก มีตัวแมลงมาก แต่ยังไม่ยกว่าบางกอก ความ
จริงยังไม่เคยกัด แต่เขามิ ข้อนันดารของคลอง
น้ำเรื่องน้ำจืด มีประตูเสียน้ำนอนคลอง แต่ใช้
ไม่ได้ด้วยขุ่นคั้น ชาวบ้านเขาใช้น้ำบ่อ

ความจริงคลองทำไขเดียวอ้อมไป คลองที่
มาตั้งแต่สามแยกเป็นคลองนครเนื่องเขตต์ พระ

(๑) พระวรวงศ์เชอ พระองค์เจ้าสายสนิทวงศ์

กับหม่อมราชวงศ์สุวพันธุ์บุตร และพระยาสุขุมน้อย

วินิต (ซึ่งภายหลังเป็นเจ้าพระยามราช) เลื่อนาบดี

กระทรวงนครบาล

ชลธาร^(๑) เป็นนายงาน เจ้าพระยาสุรวงส์ (วอน) จัดการให้ขุด เรือเค็รทางนี้มากกว่าทางอื่น เพราะเป็นทางตรงไปฉะเชิงเทรา แต่คลองบางขนากก็แลเห็นไม่สู้ไกลนัก ปากคลองออกเห็นฉะเชิงเทรามากไป.

(๑) พระชลธารวินิจฉัย (ฉุน) เจ้ากรมคตอง

วันที่ ๓๑ มกราคม ๑๒๖

เมื่อคืนหนาวลึกลับพลิก แรกห่มผ้า ๒ ชั้น
ไม่พอ ครั้นปีคมานกลับร้อน เลิกเสียชั้นหนึ่ง
เหลือชั้นเดียว ห่มก็ร้อนไม่ห่มก็หนาว เลยไม่เข้า
ที่ตลอด เข้าได้ความนาฬิกาบอกว่าโมงกับ ๔๐
นาทีเศษแล้ว ประเดี๋ยวก็จะ ๒ โมง จะนอนไปทำ
ไม้นั้นทำสรรพกิจต่างๆ และเรียกผู้คนลงเรือออก
เรือเวลา ๒ โมง ครึ่ง ก่อนจะอยู่ข้างสายไป สักนิด
เป็นนานจึงได้ๆ ความว่านาฬิกาเขาตั้งผิดชั่วโมง ๑
เวลาที่ จดมาแล้ว หักเสียชั่วโมง ๑ เป็นได้ ความ
จริง

พอ ออกจาก วัด ปากบึง ประเดี๋ยว ก็เข้า แคน
เมืองมื่น คลองตอนหน้าตาเป็นผู้หลักผู้ใหญ่
คือรากไม้เกาะยึดและมัตนไม้ริมคลองมากจน มี
บ้านเรือนรายมาจนถึงหนองจอก เป็นหมู่ใหญ่

เรือนฝากระดานหลังโต ๆ หน้าตาบางกอกออกไป
ถึง มีหลังคามุงกระเบื้องเฟืองแวนโค^(๑) เห็นวัด
สักวัดเดียวเท่านั้นเพราะแถบนี้เป็นบ้านแขก คือ
แขกพวก หลวง อุดมที่ เดียวมีไซ่ อันไกล เลย^(๒)
เห็นกองเข้าลานนวดเข้ากำลังนวดอยู่บ้าง ร่องรอย
แห่งความบริบูรณ์ปรากฏผิดกันกับข้างตอนตะเข้
เทรามาก ผักตบชวาได้สาบแล้วแต่ยังเหลือมาก
ท่วงทีในทางถ้าจะเล่นนกเห็นจะสนุกแน่ ตามริม

(๑) กระเบื้องดีเมนต์ที่ขอบไซ่ กนเดยวน ผู้
คิดทำขนชายเป็นฝรั่งตาเดยงชอพาร์นโค เมื่อแรก
มีจึงเรียกกันว่ากระเบื้องพาร์นโค

(๒) แยกมะดาเยเข้ามาเมื่อคราวล้มเจ้าพระ
ยาบรมมหาพิชัยญาติ เมื่อยังเป็นพระยาจักรีพม
เป็นแม่ทัพยกออกไปปราบกบฏเมืองไทรในรัชชกาล
ที่ ๓ มีเรื่องปรากฏอยู่ในรายงานหลวงอุดมสมบัติ ซึ่ง
ได้พิมพ์แล้ว ครัดอ้างถึงรายงานนั้น

คลองเตยเปิดไทย เปิดเทศ ไก่ นกฟิราบตลอด
 หงนคองเป็นวิสัยแขกเพื่อจะเชือดง่าย ในเรื่อง
 เชือดคอกอย่างแขก มันก็มีดี ที่ได้กินอาหารสด
 แต่ถ้าบทร้ายก็ร้ายมาก เล่ากันว่า เมื่อเวลาไป
 ยุโรปคราวนั้น พวกเมืองม่น เมืองธัญญ์พากันเจ็บ
 เป็นโรคคล้ายเป็ดักตายมาก แต่สังเกตว่าเฉพาะ
 ตายในพวกแขกมากกว่าไทย แต่เมื่อพิจารณา
 ตรวจตรากันเข้าได้ความว่ามีไข้โรคเป็ดัก เป็น
 โรคที่เกิดขึ้นในฝูงสัตว์โคกระบือ พอเจ้าของรู้ว่า
 เจ็บก็ขายให้แขก ๆ ก็มาเชือดกิน คนที่กินแรก
 นั้นไม่มีรอดเลยแต่สักคนเดียว ส่วนคนที่พยา-
 บาลกันตอนต้นตายบ้างรอดมาก แต่พยาบาลชั้น
 ที่ ๓ ไม่มีใครตายเลย เป็นด้วยพิษโรคที่เกิดจาก
 สัตว์อย่างเดียว.

กินเข้าต้มกุงแล้ว ถึงตำบลก็มีสุหร่าใหญ่ดู
 เป็นกำลังบริบูรณ์ บ้านเรือนผู้คนเต็มตลอด แถบ

น้คูมีไทยมากจน มีแจ็กขายหมู ได้เรียกมาถาม
 ได้ความว่าเป็นเมืองมื่น แจ็กคนนั้นรับวันละตัว
 ราคานั้น ๕๐ บาทขึ้นไปหา ๖๐ ว่าแพง เพราะไม่
 ใครมีหมู เป็นหมูโรงสี ขายชั่งละ ๒ สลึง ๒ ไพ
 ประเดี๋ยวก็ถึงวัดพบกรมดำรง และพระยาสุโขมอยู่
 ที่นั้น ได้ความว่าอีกชั่วโมงเดียวจะถึงเมืองมื่น
 เขากะอย่างโอ๊ะ ๆ ให้เดี๋ยง ๆ ที่จริงจะตื่นสัก ๔
 โมงแล้วจึงมาก็นอนเมืองมื่น แต่แกขึ้นไป
 ดัดขึ้นทางสะพานการเปรียญแล้วไปโบสถ์ เป็น
 ชนใหม่อย่างเอกพังแล้ว ๘ ปีเท่านั้น ได้ความว่า
 สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์^(๑) ออกมาผูกสีมาตั้งขอ
 ว่า วัดทรัพย์สโมสรนิกเรเกษม เพราะผู้ที่สร้างนั้น
 เป็นยายทรัพย์คนหนึ่ง โบวิสุงคามปลวกกินยับ
 เย็น ได้รับว่าจะทำให้ใหม่ โบเดิมลงวันที่ ๑๕ สิงหาคม
 ร.ศ. ๑๑๘ สมภารอยู่ข้างจะปากคอเราะราย

(๑) สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (วิต) วัดอรุณ

และบอกว่าบริบูรณ์ดี ออกจากวัดนี้เวลา ๕ โมง
 หลวง ๔ โมงราษฎร ไม่ช้านักผ่านบ้านแขกและ
 สุเหร่าแขกอีก ๒ แห่งถึงแสนเสียบตอนนอกนี้ไม่
 สุ่มบ้าน แลเห็นที่ตั้งการปกครองแต่ไกล ต้นแถว
 โรงพลตระเวนทาดินแดงตามเคย ถัดไปตะรางๆ
 ทำใหญ่โตแน่นหนาดีกว่าที่ไหนๆ ในหัวเมือง
 เป็นอันมาก แต่ไม่มีคนโทษมีแต่คนที่อยู่ในระวาง
 พิจารณา ๗ คน เพราะไม่มีศาล ถัดไปเป็นที่ว่า
 การเมืองแล้วจึงบ้านเจ้าเมืองบ้านปลัดเมือง ออก
 จะตามเคยอย่างเมืองธัญญบุรี แต่ที่หน้าทว่าการ
 เหล่านี้ยังไม่มีถมดิน มีถนนขนจากน้ำสายหนึ่ง
 ตรงหน้าบ้านผู้ว่าราชการ ถนนขวางสายหนึ่ง ตั้ง
 แต่ประตูบ้านผู้ว่าราชการเมืองไปถึงโรงพลตระเวน
 เพราะที่นี้ไม่มีศาล เมืองไม่มีกำลังที่จะทำอะไรได้
 เรือเข้าในคูตรงหน้าบ้านผู้ว่าราชการเมือง จอดที่

หน้าเรือนเก่า ของเจ้าชายงาม^(๑) เป็นเรือนเครื่อง
 ผูกเลว ๆ แต่สบายดีกว่าเรือนฝากระดานอีก ทำ
 กับเข้าที่แคร่ริมคูในเงาต้นไม้ แต่มากินกลางวัน
 บนเรือน เวลาเย็นไปดูเรือนผู้ว่าราชการ แล้ว
 ลงเรือไปดูคลองสามวา คลองสามวาเป็นของ
 กรมภูธรเรศ^(๒) ขุด แต่เดิมนั้นใหญ่กว่าสามวา
 มาก ขุดก่อนบริษัทขุดคลองข้างเหนือ ขนไปจุดคลอง
 หกวาสายใต้ ข้างใต้เรียกว่าคลองนั้นไปจุดคลอง
 สองที่พระยามหาโยธาขุด^(๓) คลองนั้นได้ร้างไป ๒ ปี
 เดิมนั้นมีคนทำนาตลอด มีเรือชะล่าบรรทุกเข้า

(๑) หม่อมเจ้าชายด่างงาม สู่ประดิษฐ์

(๒) พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นภูธรเรศดำรง
 ศักดิ์ ซึ่งได้ทรงบัญชาการกระทรวงนครบาลอยู่ครั้ง

(๓) พระยามหาโยธา (นกแก้ว คชเด่น) ขุด

คลองเมื่อยังเป็นท้าวพระยาดำรงราชพลชั้น ผู้ว่าราชการ

การเมืองนครเขื่อนขันธ์

เปลือกจอต หลายสิบลำว่า ลงตามคลอง ซอยของ
 คลองสามวาน^๕เอง ที่ส^๕แยก^๕เป็นตลาด มีบ้าน
 เรือนคนมาก นับว่ามากกว่าตำบลอื่นในเมืองนี้
 ได้เห็นแจก^๖ทำหม^๖ต^๖องไปหยุดดู กลับมาทำกับข้าว
 ที่เก่าและมากินบนเรือนเหมือนกัน ในเรือออก
 ร้อนเพราะเข้าไปจอดอยู่ในอู่.

วันที่ ๑ กุมภาพันธ์ ๑๒๖

ออกเรือ ๓ โมงเศษ บ้านเรอนตอนในนี้เข้า
มาแปลกกว่าข้างนอก รู้สึกว่าบางกอกมากขึ้น มี
แจ็กและไทยมากขึ้น ผักตบชวาแลเห็นกำลัง
ออกดอกในทุ่งดาบไป มันก็งาม เขาว่าฝั่งมี 'ไม้ไซ'
เต็มคลองอย่างข้างแถบนครไชยศรี แต่เจ้าชาย
งามออกจะชอบๆ เห็นว่าเลี้ยงหมูได้ แต่ข้างฝ่าย
นครไชยศรีนั้นกรวเหลือเกินว่าหมูกินไม่กิน หรือ
ที่สุดจนว่ากินเมา นั่นก็เป็นการเหลือเกินไป
เปิดห่านกินเห็นแก่ตา จำต้องมีให้กิน คนก็กิน
ได้ ข้อนั้นเกิดเร็วทำให้คลองต้นนั้นไม่ดีจริง
แต่เห็นจะใส่ความมันบ้าง ระยะเวลามาถึงคลองต้น
มีวัดขึ้นใหม่ ๒ วัด อีกวัดหนึ่ง เจ้าชายงามสรร
เสริญว่าดี ชื่อวัดศรีบุญเรือง แต่โบสถ์ก็เป็นชั้น
ใหม่ เห็นจะดีในฐานะการเปรียญ ในเข้ามาอีกวัด

หนึ่งเป็นอย่างลักษณะตามเคย คือต้องเลียนวัด
เทพศิรินทร์ตามฤดูกาล ก่อนเที่ยง ๑๕ มีนิตถึงวัด
ตึก อยู่ต่อแขวงคลองต้นกับบางกะปิ ว่าเป็นวัด
เจ้าพระยาบดินทรเดชา^(๑)สร้าง เห็นจะเป็นระยะ
กองทัพออกจากกรุงมานอนที่นั่นคนแรก อย่างวัด
ราชโอรสวัดเฉลิมพระเกียรติ ซึ่งได้ชื่อว่าตึกนั้น
เพราะกฐินเป็นตึก ลักษณะวัดปริณายก โบสถ์
เล็ก ๆ อย่างเก่าแต่ปฏิสังขรณ์ ว่ามีพระลีลาถึง ๓
องค์ แต่ไม่งาม การสร้างวัดนี้ดูน่าเสียดายเพราะ
พระแก้วไม่ทำจริง ๆ ต้นโพธิชนที่ฐานพระเจดีย์ก็
ไม่ตัด วันนั้นได้ทำบุญตัดต้นโพธิ่น้อยหนึ่ง ขอ
ตึกเป็นช่อใหม่เมื่อทำกฐินตึก แต่คงเป็นวัดเดิม
ได้ชื่อว่าเทพาจรลีลาศ แต่ฟังดูเห็นจะไม่ใช่ช่อ
เก่า จะที่หลังช่อตึกเสียอีก กินเข้าที่นี้ พระองค์

(๑) เจ้าพระยาบดินทรเดชา (สิงห์ สิงหเสนี)

สายและพระยารองเมือง^(๑) มาอยู่ด้วย

บ่าย ๒ โมงครึ่งออกเรือ เต็มเข้ามาเป็น
สวน บ้านเรือนเป็นบางกอก มีนาคนเป็นตอน ๆ
เหมือนคลองสามเสน ตอนนอกก็คอดำคลอง
เดียวกันนั่นเอง.

วินิจฉัยกันด้วยเรื่องยักษ์มักกะสัน ได้กล่าว
ไว้ว่า เป็นชาวเมืองปามะกะซันที่เกาะมะธุระใน
ยะวา คำที่ใช้ว่าบางกะสันพึงแก่กรรมหลวง
นเรศร์^(๒) เดียวกันคงยังใช้อยู่ว่ามักกะสัน ด้วยใส่
ใจว่าคำมักกันนั้นหาย ได้ให้กรมสมมตจดหมายไว้.

(๑) พระยาอินทราชาธิบดี ดั้หราชรองเมือง
(ม.ร.ว. ดพ สุทัศน์) ปลัดทูตฉลองกระทรวงนคร
บาด ภายหลังเป็นเจ้าพระยาอภัยราชา

(๒) พระเจ้าน้องยาเธอกรมหลวงนเรศวรฤทธิ์

เบนเด้นาบดี กระทรวงนครบาด เมื่อ ก่อน พระยาสุชุม

วัดหนึ่งต่อวัดตึกมาเรียกว่าวัดกลั่นวิสัยธาราม
 ยังไม่ถึง ๔ โมงก็ถึงคลองราชดำริห์ ซึ่งรถโม
 เตอร์คาร์มากอยรับ ผ่านบ้านเจ้าใหญ่^(๑) ลงมานั่ง
 อยู่หน้าบ้าน ให้เขาไปดูว่าน้ำนอกต้อกมากหรือน้อย
 แวะขึ้นไปหาเจ้าใหญ่ ที่เกยวปลูกโรง
 เรือนให้เช่า แต่ที่เรือนอยู่เล็กและร้อน แล้วลง
 มาเข้าต้อกน้ำยังมาก ต้อกนี้ดูว่องไวกว่าจะเชิง
 เทรา ออกจะเป็นธรรมดาเพราะใกล้ตา.